МАФКУРАВИЙ ТАҲДИДЛАРДАН ҲИМОЯЛАНИШДА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯНИНГ АҲАМИЯТИ

Боймурзаев Исомиддин Азизбек ўғли
ГДПИ талабаси
Илмий раҳбар: Сайтқулов Раҳимжон Равшанқулович

Марказий Осиё мамлакатлари тараққиёт сари илдам бораётган ҳозирги шароитда ҳам жаҳондаги маълум бир сиёсий кучлар, мафкуравий полигонлар улкан иқтисодий салоҳият ва қулай геополитик мавқега эга бўлган бу минтақани ўз манфаатлари доирасига тортиш ҳаракатларидан тўхтагани йўқ. Улар ўз мақсадларига эришиш учун таъсир ва босим ўтказишнинг барча шаклларини қўлламоқдалар. Жумладан, Марказий Осиё мамлакатларининг ўзаро иқтисодий интеграциялашув жараёнига тўсқинлик қилиш, уларда ўзаро бир-бирларидан норозилик кайфиятини ўйғотиш каби мафкуравий таъсир ўтказиш ҳолатлари содир бўлаётганлигини таъкидлаш мумкин.

Бу мақсадда минтақада тарихан шаклланган ижтимоий-иқтисодий, маданий, маърифий алоқаларни издан чиқариш, дўст ва биродар давлатлар, халқлар ва миллатлар ўртасига низо солиш, кескинлик ўчоқларини келтириб чиқариш учун турли ғоявий, диний ва мафкуравий воситалар ишга солинмоқда. Айниқса, Марказий Осиё халқларининг дунёқараши ва маънавиятида ислом динининг мустаҳкам ўрин эгаллаганидан фойдаланиб, уларга исломий «сабоқ» бериш, исломни қайта тиклаш байроғи остида минтақада диний экстремизм ва фундаментализмни кенг тарқатиш борасида олиб борилаётган қўпорувчилик ҳаракатлари кучайди.

Маълумки, «фундаментализм», «экстремизм», «терроризм», каби тушунчалар жамиятда қабул қилинган қонун-қоидаларга мос келмайдиган ва уларга зид бўлган ғоялар ҳамда улар асосидаги ҳаракатларни ифодалайди. Қандайдир бир йўналишни бузиб талқин этган ҳолда сиёсий мақсад қўювчи ҳаракат экстремизмга олиб келади. Экстремизм қандай номланган ёки қандай кўринишга эга бўлмасин, унинг асосий мақсади жангари гуруҳларни шакллантириш орқали ҳокимият тепасига келишдан иборат. Худди шундай «фундаментализм», «терроризм» каби сўзлар ҳам том маънода ҳокимият ёки бирор бир ғаразли мақсадлар учун курашувчи ижтимоий-сиёсий гуруҳ ва оқимларга тегишлидир. Масалан, «фундаментализм» атамаси аслида, христиан дини билан боғлиқ ҳолда шаклланган. Унинг биринчи бор расмий қўлланиши 1908 йили АҚШнинг Калифорния штати протестантлари тузган «Христиан динининг фундаментал тушунчалари конференцияси»га (The Conference on Cristian Fundamentalis) тегишли бўлиб, қуйидагича асосий 5 ақидани ифодалайди:

- Иисуснинг бокира аёлдан дунёга келгани;
- унинг инсоният гуноҳларини оқлаш учун қурбон бўлгани;
- жисман қайта тирилиши;
- ер юзига жисмонан иккинчи бор келиши;
- китобнинг муқаддаслиги ва уни дастлабки соф ҳолига қайтариш.

Аслида «фундаментализм» ва «экстремизм» ғояларининг Марказий Осиёга кириб келишидан кўзланган мақсад - диннинг қадриятларини қайтадан тиклаш эмас, балки ана шу ғоялардан восита сифатида фойдаланиш орқали минтақада беқарорликни, диний ва миллатлараро низоларни вужудга келтириш, охир-оқибат эса ҳокимиятни қўлга киритишдир. Бу уринишларда тузатиб бўлмас фожиаларга олиб келиши мумкин бўлган, тарих саҳифасида қолиб кетган халифаликни тиклаш ғоясига ҳам зўр берилмоқда. Ана шу йўлда ислом фундаментализми вакиллари, ҳатто диний эътиқод даражасида, инсон қалби маънавий бойлигининг ажралмас қисми бўлган миллий ўзига хосликни «қурбон» қилиш ғоясидан ҳам тоймаяптилар.

Айнан ана шу хатти ҳаракатлар бугунги кунда ўз обрўсидан бутунлай маҳрум бўлган марксизм-ленинизм таълимотини эслатиб туради. Масалан, Россияда марксистларнинг энг жангари оқими-большевиклар, миллати ва ирқидан қатъий назар, дунёда яшаётган барча

халқларни бирлаштириш ғояларини илгари суриб, террор йўли билан ҳокимиятни қўлга киритган эдилар. Уларнинг асосий фожеаларидан бири ҳам миллий омилнинг ва тадрижийликнинг аҳамиятини тан олмаганларида эди. Шунинг учун ҳам улар тарихда зўравон экстремистик ғоялар соҳиби сифатида ном қолдирдилар.

Бугун диний экстремизм ва фундаментализм томонидан Марказий Осиёда олиб борилаётган қўпорувчилик ва террористик ҳаракатлар ҳам ана шундай мақсад, йўл ва услубларга таянмоқда.

Халқимизнинг минг йиллик тарихини, бугунги маънавий ҳаётини, дину диёнатимизни мухтасар ифодалаб айтиш мумкинки, Оллоҳ бизнинг қалбимизда, юрагимизда»[1].

Умуман Марказий Осиё халқлари мустаҳкам дўстлигининг аҳамиятини алоҳида таъкидлаш лозим. Чунки, минтақа туб халқларининг маънавий илдизлари бир, руҳи, турмуш тарзи яқин, улар ана шу бой манбадан бирдек баҳра оладилар. Шу маънода ҳам улар бирлигини мустахкамлаш умумминтақавий маънавий юксалишимизга ўзининг ижобий таъсирини ўтказиб тураверади. Бу жараёнга қарши қаратилган ҳар қандай мафкуравий таъсир ёки террористик ҳаракатлар умумминтақавий қаршиликка учрайди ва барбод бўлади.

Мамлакатда илғор ғоялар, мафкуралар қанча кўп бўлса, яъни мафкуравий плюрализм ҳукмрон бўлса, жамият тараққиётини тўғри идеологик тушуниш имконияти шунчалик кенг бўлади. Фикрий кураш идеологик баҳолар ва прогнозларнинг сайқаллашувига ҳамда маъно ва мазмун жиҳатидан бойишига хизмат қиладиган янгидан-янги ғояларнинг пайдо бўлишига, турли ижтимоий гуруҳлар манфаатларининг умумий тарзда рўёбга чиқишига шароит яратади, у ёки бу шаклдаги тотал мафкуравий назоратнинг олдини олади.

Мафкуравий плюрализм шароитида хилма хил қараш, интилиш, ёндашувга эга бўлган ва турли мафкуравий позицияда турувчи кучларнинг жамият ва миллат манфаатлари йўлида ҳамкорлик қилиши, эзгу мақсадларни кўзлаб, ҳамжиҳат фаолият юритиши муҳим аҳамиятга эга.

Шу ўринда глобаллашув шароитида давлатлараро алоқалар ҳам мафкуравий жараёнлар ривожига ўзига хос таъсир ўтказаётганини ҳам алоҳида таъкидлаш зарур. Бу, жумладан, Ер юзининг турли нуқталарида мафкуравий плюрализмнинг шаклланиш имкониятлари ва йўлларининг кенгайганида ҳам ўз ифодасини топмоқда. Чунончи, глобаллашув шароитида миллий маҳдудликда яшаш бўлмаслиги, аксарият мамлакатларда демократик қадриятлар, сиёсий ва мафкуравий плюрализм ҳукмронлиги бундай йўлдан узоқ бўлган давлатларга таъсир ўтказиш имкониятини беради. Бунда бугунги кунда иқтисодий таьсир чораларини қўллаш, халқаро майдонда сиёсий тазйиқ ўтказиш, сиёсий партиялар шаклланишига кўмаклашиш, янги типда фикрловчи сиёсий элита шаклланишига ёрдам бериш, мавжуд оппозицияни қўллаб-қувватлаш ёки унинг шаклланишига ёрдам бериш каби усуллардан фойдаланилаётганини кўриш мумкин.

Давлатлараро муносабатларнинг муайян жамиятдаги мафкуравий жараёнларга таьсири ўз моҳиятига кўра ижобий ҳам, салбий ҳам бўлиши мумкин. Янги аср бошида айрим давлатларда амалга оширилган рангли инқилоблар глобаллашув шароитида бир давлат(лар)нинг бошқа мамлакат(лар)даги сиёсий-ғоявий жараёнларга салбий таъсирининг ёрқин мисоли бўла олади. Демократияни силжитиш байроғи остида амалга оширилган бундай ҳаракатлар ғаразли геостратегик мақсадлар йўлида мамлакатларнинг ички ишларига қўпол равишда аралашишни амалда намойиш этди. Шундай экан, бундай ҳодисаларнинг олдини олиш мустақил тараққиёт йўлини танлаган давлатлар учун яқин истиқболда ҳам ўз аҳамиятини сақлаб қолишини алоҳида қайд этиш лозим.

Тарих кўплаб давлатлар ўз ҳудудини, таъсир доирасини мунтазам кенгайтиришга интилиши, мамлакат бошлиқлари ва сиёсий кучларнинг бутун дунёга ҳукмронлик қилишдек хаёлий орзулари натижасида ўзининг ички имкониятларини сарфлаб бўлиб, ҳалокатга юз тутганини кўрсатади. Бу ҳозирги даврда дунёга ҳукмронлик қилишга интилаётган айрим давлатлар ўзларининг гегемонистик сиёсатини давом эттирадиган бўлсалар уларнинг яқин истиқболдаги тақдири аянчли бўлиши мумкинлиги ҳақидаги хулосани чиқариш имконини беради.